

Seen and Heard International

Since 1999 a live review site from opera, ballet, concerts, broadcasts, and Theatre

Strhující uvedení Smetanovy *Čertovy stěny* v Ostravě dokázalo, že jde o opomíjené mistrovské dílo

19.03.2024 Autor: Gregor Tassie

Česká republika, Smetana, *Čertova stěna*: sólisté, balet, sbor a orchestr Národního divadla moravskoslezského / Marek Šedivý (dirigent). Divadlo Antonína Dvořáka, Ostrava, 9.3.2024. (GT)

Realizační tým:

Režie – Jiří Nekvasil

Scéna – David Bazika

Kostýmy – Marta Roszkopfová

Pohybová spolupráce – Gianvito Attimonelli, Jana Tomsová

Dramaturgie – Juraj Bajús

Sbormistr – Jurij Galatenko

Obsazení:

Vok Vítkovic – Martin Bárta

Záviš – Kateřina Jalovcová

Jarek – Luciano Mastro

Hedvika – Lívía Obručník Vénosová

Michálek – Gianluca Zampieri

Katuška – Veronika Kaiserová

Beneš – Josef Škarka

Rarach – František Zahradníček

Čertovu stěnu, svou poslední dokončenou operu, skládal Bedřich Smetana v době, kdy trpěl vleklými zdravotními problémy. Trápila ho hluchota, bolesti hlavy, bronchiální katar a ztráta paměti. O opeře se vyjádřil, že „bude záhadná“. *Čertova stěna* je jistě pozoruhodná ve své divadelní i hudební vizí a tím, že se jedná napůl o romanci, napůl o parodii. Smetanova partitura pracuje s polyfonními a monotematickými tématy z *Hubičky* a *Tajemství*. Libreto vypráví příběh Raracha, který se pokouší zmařit sňatek pána z Růže. Smetana do příběhu vtiskl autobiografické prvky – touhu po lásce, naději, osobním štěstí, sociální rehabilitaci, vykoupení a téma „čertovy stěny“, která v tomto případě symbolizuje jeho nedoslýchavost. Ve snaze operu trochu zkrátit vystříhl Smetana okolo 30 % libreta Elišky Krásnohorské (vycházející ze skicy *Vok z Rožmberka* Františka Dvorského), většinou z druhého a třetího dějství. Premiéra byla neúspěšná, a

to zejména proto, že Národní divadlo v Praze utratilo většinu svých peněz za přípravu Dvořáky opery *Dimitrij*. Zhruba rok po premiéře byl Smetana přijat do ústavu pro choromyslné a krátce nato zemřel.

Opera původně zamýšlená jako lehká komedie se odehrává v jižních Čechách, kde řeka Vltava protéká pod skalním útvarem zvaným Čertova stěna, k níž se váže pověst o čertovi, který se snažil potopou zničit nedaleký klášter. Libreto Krásnohorské vykresluje s jistou mírou parodie konflikt mezi církví a ďáblem. *Čertova stěna* je však vážnější než jiné Smetanovy opery a je ukázkou toho, co ještě mohl skladatel vytvořit, kdyby se dožil více než šedesáti let.

Scéna Davida Baziky v prvním dějství byla zastíněna Smetanovým obrazem, který se pak znovu objevil v samotném závěru. Krátká, ale dramaticky silná předehra ukázala, co bude následovat dále. Neohrabaný a trochu rozpačitý hradní na Rožmberce Michálek se komicky pozdraví s rytířem Jarkem, který zastupuje Voka Vítkovice. Pak se objeví Rarach v mnišských šatech a střetne se s poustevníkem Benešem, který prohlašuje, že nad ním chce Rarach získat kontrolu. Vesničané oslavují Vokův slavnostní příchod („Bud' přivítán náš slavný pán“). Vok Martina Bárty má skvostný projev, který podkresluje jeho krásně tónovaný baryton, a zpívá o své samotě: „Jen jediná mě ženy krásná tvář“. Rarach v přestrojení za Beneše Vokovi uličnický navrhně za nevěstu Michálkovu dceru Katušku. Vok mu však nevěnuje pozornost – Katušku chce totiž provdat za svého rytíře Jarka. Rarach se posléze v přestrojení za mnicha uchází o místo opata v novém klášteře. Vok je rozrušen zprávou o smrti své milé, paní ze Šauenburka, a posílá svého synovce Záviše, aby k němu přivedl její dceru Hedviku, které chce být v těžkých chvílích oporou („Já nešťastný!“). Rarach odhaluje svou pravou identitu a komicky se snaží zmocnit trůnu. Sbor vesničanů vidí, že je Rarach podlý zrádce, a za zpěvu „Tiše, kradmo, přepozorně“ jej vyhání ze scény.

František Zahradníček ve své roli Raracha mistrně vyobrazuje ďábla jako zosobnění zla a touhy po moci. V inscenaci Jiřího Nekvasila se Rarach ukazuje jako jedna ze Smetanových nejlépe hudebně vykreslených postav. Je inspirován Berliozovým Mefistofelem, který si rád zahrává s lidskými dušemi a vytváří chaos. Rarachovo zlo je vyjádřeno disonantními harmoniemi se zvětšenými a zmenšenými kvintakordy a zřetelnou atonalitou. Zvětšená kvarta se jinak také nazývá „ďábel v hudbě“ – diabolus in musica. Zahradníčkův Rarach je středem pozornosti každé scény, ve které se objeví, ať už svádí pána Voka na scestí, nebo se vydává za poustevníka Beneše.

Druhé dějství začíná slavnostním příchodem Voka po velkém schodišti do hradu, pak ale vchází ďábel a usedá na jeho trůn. Jarek chce Vokovi zachovat věrnost, protože touží po Katušce, a pak usne, čehož využije ďábel a zmocní se ho. Na hradě se trápí Michálek, protože ztratil šanci provdat Katušku za Voka. Rarach na sebe znovu vezme podobu poustevníka Beneše a slibuje, že Katušku ožení s Jarkem. Vokův synovec Záviš oznamuje Hedvičin velký příchod („Jak siré ptáče letíc v jiný kraj“). Vok Hedviku přijímá za svou dceru, její podoba s její matkou ho však přemůže a do Hedviky se zamiluje.

Rarach/Beneš následně Voka požádá, aby se odevzdal církvi a zřekl se svatby. Vok mu dá své slovo, stále je však zamilovaný do Hedviky a neví, co k němu cítí ona. Vok svolá svůj lid a prohlásí, že vstoupí do kláštera jako jeho první mnich, a jeho rozhodnutí může zvrátit jen žena, která mu řekne, že ho miluje.

Scéně třetího dějství dominuje schodiště vedoucí do kláštera, kam přivedou zmatenou Hedviku, které se však Vok zdráhá vyznat svou lásku. Záviš si všimne Hedvičina žalu a zkouší Voka přesvědčit, aby Hedvice o svých citech pověděl. Michálek mu v tom zabrání, oba tasí meče, ale Beneš zasáhne a přizná Michálkovi své sobectví. Michálek mu odpustí, ale místo Hedviky odvede k Vokovi svou dceru. Rarach se nyní zjevuje jako pastýř a za zpěvu „Jsem dobrý pastýř oveček“ začíná stoupat po schodech do kláštera, Beneš však použije znamení kříže, který vzplane. Rarach povolává své ďábelské pomocníky, aby postavili přes Vltavu hráz a klášter tak zatopili. Fantastické rytmy pekelného tance jsou zkresleny polyfonií a synkopami, které odkazují na Lisztova Mefistu, a můžeme v nich zaslechnout i ozvěny Smetanovy symfonické básně *Vltava*. Hedvika přijíždí zachránit Voka a pomáhá jí přitom Beneš, který zahání Rarachovy pekelné síly. Rarach vstupuje do hlediště, ze kterého sleduje dění na jevišti. Čertova stěna se hroutí a pak dorazí královi poslové, aby oznámili Vokovo jmenování hejtmanem. Vok následně žádá Hedviku, aby ho na cestách doprovázela již jako jeho manželka. Nádherné harmonie sólové harfy a překrásný zpěv dámského sboru oslavují Hedvičin souhlas se sňatkem a triumfální žestový chorál pak doprovází oslavné zpěvy vesničanů a služebnictva.

Nejpůsobivější pěvecký výkon podal Martin Bárta v roli Voka, kterému Smetana připsal nejlepší ariosa této opery, v nichž mohl vyniknout Bártův majestátní jevištní projev a nádherný baryton. Zahradníčkův Rarach byl též vynikající, ať už vystupoval jako poustevník nebo ďábel – jeho temně sytý bas byl velkolepý a podpořený výborným herectvím. Beneš basisty Josefa Škarka byl dalším výtečným ztvárněním. Michálek italského barytonisty Gianlucy Zampieriho nebyl až tak působivý, protože zde neměl zpěvák v rámci role moc s čím pracovat, i přesto však předvedl skvělý hlasový výkon a ukázal často humornou stránku svého partu. Obdivuhodná byla i Katuška sopranistky Veroniky Kaiserové, která dokázala ztvárnit šarm i úzkost doplněné skvělou tessiturou. Znamenitě si počínala i Livie Obručník Vénosové v roli Hedviky, přestože se jednalo o menší part.

Tato geniální inscenace ředitele divadla Jiřího Nekvasila měla premiéru v Ostravě 12. června 2014. V rámci letošního Smetanovského operního cyklu se zdálo nanejvýš příhodné promítnout na scénu Smetanův portrét na samotném začátku představení i v jeho závěru; inscenace přitom ukázala velkolepost Smetany jako skladatele světového významu. Kulisy s pohyblivými příčkami a schodištěm do kláštera byly dobře řemeslně zpracované, ale zároveň jednoduché a efektivní, jádrem představení tak mohl zůstat zpěv a drama. Diváci byli svědky několika úchvatných scén, z nichž nejpozoruhodnější byl půvabný příchod Hedviky v benátské masce a bělostných slavnostních šatech, s čímž kontrastovaly minimalistické kostýmy jejího doprovodu. Dále stojí za zmínku

vstup Raracha do kláštera v jeho černém kostýmu a cylindru a jeho střet s hořícím křížem, a nakonec i tanec pekelných příšer pod taktovkou samotného Raracha. K tomu přispěly kostýmy Marty Roszkopfové, zejména Raracha, Hedviky a Voka, a vystoupení tanečníků v dábelských kostýmech bylo úžasně efektivní, a ještě umocněno choreografií Gianvita Attimonelliho. Orchester dirigenta Marka Šedivého byl vynikající a znovu ukázal, že tento soubor dosahuje mezinárodních kvalit.

Celkově byl tento týden Smetanových oper výjimečný a nezapomenutelný pro všechny, kteří se v Ostravě zúčastnili představení v krásném prostředí Divadla Antonína Dvořáka, jež se pyšní klasickým barokním zlatým interiérem zdobeným nádhernými uměleckými díly pocházejícími z doby jeho založení v roce 1919. Soubor divadla je již známý tím, že Smetanovy opery uvádí pravidelně. Celý operní cyklus byl nastudován už v roce 1924 a jeho kompletní uvedení bylo zopakováno v roce 1956 (kdy bylo do repertoáru zařazeno všech devět děl včetně nedokončené Violy) a dále v roce 1984. Národní divadlo moravskoslezské je jediným divadlem na světě, které při příležitosti letošního 200. výročí uvede všech osm oper, a jen málo jiných divadel se může pyšnit tak vysokou úrovní ostravských mistrovských inscenací. Velmi užitečným dodatkem ke každému večernímu představení byly dramaturgické úvody ostravského muzikologa ke každé opeře v češtině i angličtině. Je třeba zmínit, že Národní divadlo moravskoslezské představení uvádí ve dvojím obsazení a v květnu – u příležitosti 140. výročí skladatelovy smrti – je znovu zopakují.

* Poznámka dramaturga NDM – některé informace o struktuře díla, které autor v textu uvádí, se plně neshodují se skutečností.

Jedná se o český překlad původní recenze v angličtině na odkaze <https://seenandheard-international.com/2024/03/in-a-spell-binding-performance-smetanas-the-devils-wall-in-ostava-proves-to-be-a-neglected-masterwork/>

Překlad zpracovala agentura Slůně – svět jazyků, s.r.o., korektura Juraj Bajús.